

ZORLA YERİNDEN EDİLMİŞ YAŞLI KİŞİLERLE ÇALIŞMAK

UNHCR, ismi verilen kişi ve kuruluşlara revize edilen bu rehberde sağladıkları değerli girdileri için teşekkür eder: Becky Achan (Norveç Mülteci Konseyi), Anatole Bandu (HelpAge KDC), Jermaine Baltazar Bayas (Oxfam), Andrew Kavala (MANEPO), Dr. Javier Manrique S. (Convite), Emma Pettey (CBM Global Disability Inclusion), Tanaji Sen (RedR Hindistan), Sari Mutua Timur (Yakkum Acil Durum Ekibi) ve Jahangir Alam, Faye Coggins, Shah Dedar, Janet Duffield, Fadhillah Hanum, Diana Hiscock, Barlet Jaji, Rawan Khoury, Deepak Malik, Elicia Robertson, Marion Staunton, Aidan Timlin ve Fred Wandera (HelpAge International).

© UNHCR, 2021

Tasarım: TRUE www.truedesign.co.uk

İçindekiler

Hedef	4
Genel Bakış: Yaşlı kişiler ve yerinden edilme	6
Yaşlı kişilerin dâhil edilmesine yönelik kilit kılavuz ilkeler	8
Yerinden edilmiş yaşlı kişileri desteklemeye yönelik kilit faaliyetler	12
1. Kapsayıcı hizmet sunumu için personelin ve ortakların kapasitesini artırmak	13
2. Veri toplama ve kayıt süreçlerini iyileştirmek	16
3. WASH ve barınağa güvenli ve adil erişim sağlamak	19
4. Gıda ve gıda dışı malzemelere güvenli ve adil erişim sağlamak	20
5. Beslenme ve sağlık hizmetlerine güvenli ve adil erişim sağlamak	21
6. Yaşlı kişilere evde bakım ve destek sağlamaya yönelik güvenli ve adil bir model geliştirmek	23
7. Sosyal koruma hizmetlerine güvenli ve adil erişim sağlamak	24
8. Yaşlı kişilerin öz yeterliliklerini sürdürme kapasitelerini tanımak ve desteklemek	25
9. Aile ve topluluk yapıları ile ağlarını güçlendirmek	26
10. Yaşlı kişilere hesap verebilirlik mekanizmalarını güçlendirmek	27
11. Yaşlı kişilerin ihtiyaçlarını karşılayan kalıcı çözümler sunmak	28
12. Yaşlı kişilere yönelik istismar ve sömürüyü önlemek ve bunlara yanıt vermek	30
13. Yaşlı kişilere yönelik büyücülük suçlamalarını önlemek ve bunlara yanıt vermek	32
14. Yaşlı kişilere güvenli ve adil ruh sağlığı hizmetlerini ve psikososyal hizmetleri sunmak	33
15. Kapsayıcılık, katılım, bağımsızlık ve dirençliliği teşvik etmek için teknolojiden yararlanmak	34
16. Halk sağlığı acil durumlarının etkisini yönetmek	36
17. Öğrenme, insan hakları katılımı ve savunuculuğu, iş birliği ve koordinasyonu güçlendirmek	37
Temel kaynaklar ve bağlantılar	39

Hedef

Bu belge, UNHCR personeline ve ortaklarına zorla yerinden edilme veya vatansızlık durumunda olan yaşlı kişilerin haklarını korumaya ilişkin rehberlik sağlar.¹

Zorla yerinden edilmenin aşamalarına (kaçış, yerinden edilme, geri dönme, yeniden yerleştirme veya entegrasyon) yanıt verirken UNHCR personelinin ve ortaklarının yaşlıların bağımsızlık, katılım, potansiyelini gerçekleştirme, onur ve bakım² haklarının ayrımcılık olmadan karşılanmasını sağlaması gerekir. Bunu yapmak için ekiplerin zorla yerinden edilen nüfuslardaki yaşlıların hem ihtiyaçlarına hem de kapasitelerine ilişkin kapsamlı bir anlayış geliştirmesi gerekmektedir.

UNHCR Yaş, Toplumsal Cinsiyet ve Çeşitlilik Politikasının sistematik bir şekilde uygulanması, yaşlılar dâhil UNHCR'nin ilgi alanına giren tüm kişilerin diğer insanlarla eşit bir şekilde haklarından yararlanmalarını ve tüm yaşlılar arasında mevcut olan çeşitlilikleri de göz önünde bulundurarak kendi hayatlarını ve aile üyeleri ile toplulukların hayatını etkileyen kararlara tam katılım sağlayabilmelerini sağlamada temel bir öneme sahiptir.³ Ayrıca UNHCR Yaşlı Mülteciler Politikası, UNHCR personeline ve ortaklarına yaşlıların korunma ve yardım ihtiyaçlarını ele almaya ve katılımları ile iyi olma hâllerini teşvik etmeye yönelik tüm tedbirlere eşit bir şekilde erişimlerini sağlamaya yönelik çağrıda bulunmaktadır.⁴

Yaşlı kişi, Birleşmiş Milletler tarafından 60 yaşın üstündeki kişi olarak tanımlanır. Ancak aileler ve topluluklar, aile durumu (büyükanne ve büyükbaba), fiziksel görünüş (beyaz saç ve kırışıklıklar) veya yaşla ilişkili sağlık durumları dâhil yaşı tanımlamak için sık sık farklı sosyokültürel referanslar kullanırlar. Bazı insanlar, travmatik deneyimler, yoksulluk ya da güçlükler sebebiyle hayatın erken dönemlerinde yaşlanma özellikleri gösterebilir. Beklenen yaşam süresinin düşük olduğu yerlerde 50'li yaşlarındaki insanlar daha yaşlı kabul edilebilir ve bu durum ulusal politikalara yansıtılabilir. Bu grup içerisinde 60 yaş üstü insanlar ile 80 yaş üstü insanların yerinden edilme durumlarında çok farklı destek türlerine ihtiyaç duyma ihtimali yüksektir.

1. BM Mülteci Sözleşmesi ve Mültecilerin Hukuk Statüsüne İlişkin 1967 Protokolü, 1951, <https://www.unhcr.org/uk/1951-refugee-convention.html>. Afrika Birliği, Kampala Sözleşmesi, 2009, <https://au.int/en/treaties/african-union-convention-protection-and-assistance-internally-displaced-persons-africa>. Vatansız Kişilerin Statüsüne İlişkin BM Sözleşmesi, 1954, <https://www.unhcr.org/uk/un-conventions-on-statelessness.html>

2. BM Yaşlı İlkeleri, 1991, <https://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/OlderPersons.aspx>

3. UNHCR Yaş, Toplumsal Cinsiyet ve Çeşitlilik Politikası, 2018, <https://www.unhcr.org/protection/women/5aa13c0c7/policy-age-gender-diversity-accountability-2018.html>

4. UNHCR Yaşlı Mülteciler Politikası, 2002, <https://www.refworld.org/docid/47036b502.html>

TERMİNOLOJİ NOTLARI

"Yaşlı kişiler": Bu terim belge boyunca kısa ve basit bir ifade olarak kullanılmıştır. Ancak yerinden edilmiş yaşlı kişiler arasında mevcut olabilecek geniş çeşitliliği ve diğerlerinin yanı sıra engellilik, etnik, dinî ya da dilsel geçmiş ve cinsel yönelim, toplumsal cinsiyet kimliği, toplumsal cinsiyet ifadesi ve cinsiyet özellikleri gibi faktörleri de içermesi amaçlanmaktadır.⁵ Yaşın söz konusu özelliklerle sahip olduğu kesişimi tanımak ve bunların yaşlı kişilere yönelik ayrımcılık, koruma ve içirme üzerindeki etkilerini ele almak önem teşkil etmektedir.

"Yaş Ayrımcılığı" ve "Yaş Ayrımcılığı Yapan": Yaşlı kişilerin dışlanması genelde toplumun birçok düzeyinde meydana gelen yaşa dayalı ayrımcılıktan kaynaklanır. Yaşa dayalı ayrımcılığa sık sık "yaş ayrımcılığı" denir. Yaş ayrımcılığı yapan tutumlar, örneğin belirli bir yaşın üstünde olanların bazı hizmetlere erişimini kısıtlamak gibi yaşlı kişiler için uygun olmayan yasa ve politikaların çıkmasına yol açabilir, yaş ayrımcılığı yapan tutumlar bu kişilerin hizmetlere erişimini engelleyebilir ve yaş ayrımcılığı kabulleri yaşlı kişileri fırsatlardan dışlayabilir. Nihayetinde, yaşlı kişiler de yaşlanma ve sahip oldukları kapasiteler hakkında olumsuz düşünceleri içselleştirebilir.

5. UNHCR *Bilinmesi Gerekenler Kılavuzu; Zorla yerinden edilmede engelli bireylerle çalışmak*, 2019, <https://www.unhcr.org/persons-with-disabilities> ve UNHCR *Bilinmesi Gerekenler Kılavuzu; Zorla yerinden edilmede lezbiyen, gey, biseksüel, trans ve interseks bireylerle çalışmak*, 2021, <https://www.unhcr.org/lgbt-persons.html>

Genel Bakış: Yaşlı kişiler ve zorla yerinden edilme

Yaklaşık bir milyar insan (dünya nüfusunun yüzde 13'ü) 60 yaş ve üstü gruptadır.⁶ Küresel olarak her altı insandan birinin (1,5 milyar) 2050 yılına kadar 65 yaş ve üstü olması, 80 yaş ve üstü gruptaki insanların sayısının ise 426 milyonu bulması bekleniyor.⁷ Beklentiler, 2050 yılına kadar dünyadaki yaşlı kişilerin yüzde 80'inden fazlasının insani krizlerin ortaya çıkması olasılığının daha yüksek olduğu ve bunların etkilerinin daha şiddetli hissedildiği daha az gelişmiş bölgelerde⁸ ve iklim değişikliği ya da çatışmadan etkilenen ülkelerde yaşıyor olacağını göstermektedir.

Yerinden edilme ve vatansızlığın yaşlı kişiler üzerindeki etkisi

Zorla yerinden edilenlerin sayısı dünya genelinde artışa geçmiştir. 2019 yılının sonuna kadar yaklaşık 80 milyon insan zorla yerinden edilmişti. Dünyada yerinden edilen tüm insanların yüzde 4'ünün yaşlı kişiler olduğu tahmin ediliyor ancak yaşa göre ayrıştırılmış verilerin mevcut olmaması, ardında daha yüksek bir oranın varlığını gizliyor olabilir.⁹ Örneğin Ukrayna'da BM İnsani Yardım Koordinasyon Ofisi (UNOCHA) yardımı ihtiyacı olan ve çatışmadan etkilenen nüfusun yüzde 30'unun yaşlı kişiler olduğunu tahmin etmektedir.¹⁰

Yaşlı kişiler, insani krizler ve yerinden edilme durumlarında belirli zorluklarla karşı karşıya kalır. Kaçmak için çok zayıf olmaları sebebiyle genelde arkada bırakılırlar. Bulundukları yerden ayrılmak istemeyebilirler ya da hayata yeniden başlama ihtimalinden korkabilirler. Ancak kalmayı seçerek bu riski alırlarsa şiddet, aile ve arkadaşların olmaması, sağlık, konut, elektrik ve su kaynakları gibi hizmetleri kaybetme durumlarıyla karşı karşıya kalabilirler. Eğer sonradan ailelerine katılmaya karar verirlerse de mevcut destek kaynaklarının önemli ölçüde azaldığını görebilirler veya ailelerinden ya da topluluklarından ayrılmaları gerekebilir. Yaşlı kişilerin çocuklara ya da diğer yetişkinlere bakım verme sorumluluğu varsa söz konusu etkiler ikiye katlanır. Yardıma ihtiyacı olan yaşlı kişi oranının fazla olduğu yerlerde görme, duyma, hareketlilik ve psikososyal işlevsellik ile ilgili yaşa bağlı sağlık ihtiyaçları da fazla olur. Uzaktan çalışma uygulamalarının, çevrim içi teknoloji kullanımının ve kırsal kesimlerde yerinden edilmenin daha fazla olması nedeniyle yaşlı kişilerin hizmetlere erişimi zorlaşabilir dolayısıyla yaşlı kişiler izole olabilirler.

6. UNDESA 2019 Dünya Nüfus Beklentileri, 2020, <https://population.un.org/wpp/>

7. UNDESA Dünya Nüfusunun Yaşlanması 2019, 2020, <https://www.un.org/en/sections/issues-depth/ageing/>

8. Pawliczko A ve Desiderio R, Yaşlanmanın demografisi ve insani kriz için sonuçları, Birleşmiş Milletler, 2019

9. UNHCR Küresel Eğilimler: 2019'da Zorla Yerinden Edilme, 2020, <https://www.unhcr.org/globaltrends2019/>

10. UNOCHA, OCHA Ukrayna Hakkında, 2019, <https://www.unocha.org/ukraine/about-ocha-ukraine>

Ayrıca yaşlı kişilerin bir engelliliği bulunuyorsa etnik, dinî veya dilsel azınlığa mensuplarsa ya da kendini lezbiyen, gey, biseksüel, trans, interseks veya kuir (LGBTIQ+) olarak tanımlıyorlarsa yaşlı olmayla ilişkili belirli zorlukların yanı sıra daha katmanlı ayrımcılık, damgalanma ve taciz ile karşı karşıya kalabilirler.

- **Engelli yaşlı kişiler:** Dünya genelinde 60 yaş ve üstü kişilerin yüzde 46'sının bir engelliliği bulunmaktadır ve 250 milyondan fazla kişi, çoğu görme ya da duyma kaybı ile ilişkili orta ila ağır düzeyde engelliliğe sahiptir.¹¹ Engelliliğe ilişkin küresel tahminlere göre 1,4 milyon engelli yaşlı kadın ve erkek zorla yerinden edilmiş, bu kişilerin yaşadıkları en yaygın zorluk ise yürümede ve görmede olmuştur.¹² Bazıları bütün hayatları boyunca engelli olarak yaşamış, bazıları ise yaşlandıkça veya yerinden edilmenin, çatışmanın veya afetlerin sonucunda sakat kalmış olabilir.
- **Toplumsal Cinsiyet:** Yerinden edilmenin etkileri, yaşlı kişinin toplumsal cinsiyetine bağlı olarak değişkenlik gösterebilir. Birçok bağlamda yaşlı kadınlar orantısız bir şekilde yoksuldur; konuta, arazi ve mülk haklarına erişimleri yaşlı erkeklerle kıyasla daha azdır ve emekli aylığına ve uygun maliyetli sağlık hizmetlerine de erişimleri azdır. Yaşlı kadınlar yerinden edilme durumundayken yaşlı erkeklerle göre daha yüksek şiddet ve istismar riski altında olabilir, yaşlı erkekler ise önceden sahip oldukları geleneksel statüden edildikleri için öz güvenlerini kaybedebilir.
- **Ulusal, etnik, dinî, dilsel ya da yerli gruplar:** Yaşlı kişiler azınlık mensubu olduklarında ilave ayrımcılığa maruz kalabilir ve yerli insanlar birçok toplumda en çok ötekileştirilen gruplar arasındadır; sık sık sosyoekonomik ve siyasi yetkiden dışlanırlar ve genelde kimliklerini ifade etmeleri engellenmektedir (yerinden edilme durumunda genelde ikiye katlanan engeller). Bu gruplar, uluslararası koruma isteyenlerin büyük bir kısmını oluşturur çünkü dünyada bu kişilerin ağır insan hakları ihlallerinin, şiddetin, çatışmanın, etnik ya da dinî zulmün ve daha olağanüstü durumlarda soykırımın kurbanı olduğu birçok yer vardır.
- **Yaşlı LGBTIQ+ kişiler,** geçiş hâlindeyken zarar görebilir ve sığınma ülkesine vardıklarında ciddi insan hakları istismarları deneyimleyebilirler (Çünkü kültürel olarak yerleşik toplumsal cinsiyet ve cinsel yönelim normlarına uygunsuz oldukları düşünülür.). Bu sebeplerden ötürü, istismardan kaçınmak için cinsel yönelimlerini ve toplumsal cinsiyet kimliklerini saklamak amacıyla birçok girişimde bulundukları için bu kişilere ulaşması zor olabilir.

Tüm bu faktörler, insani yardım aktörlerinin onlar hakkında düşünme, etkileşimde bulunma, iletişim kurma, onlarla ve onlar için programlar tasarlama ve sunma biçimlerine yansıtılması gereken "yaşlı kişiler" kategorisinde inanılmaz çeşitliliğe sahip bir topluluk oluşturmada kesişir.

11. UNDESA Yaşlanma ve Engellilik, 2020, <https://www.un.org/development/desa/disabilities/disability-and-ageing.html>

12. HelpAge International, *Kayıp milyonlar: Engelli yaşlı kişiler insani yardım müdahalelerinde nasıl dışlanıyor*, Londra, HelpAge International, 2018, <https://www.helpage.org/resources/publications/?ssearch=missing+millions&adv=0&topic=0®ion=0&language=0&type=0>

Yaşlı kişilerin dâhil edilmesine yönelik kilit kılavuz ilkeler

Küresel belgeler

- Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Sözleşme, 1951
- Mültecilerin Hukuk Statüsüne İlişkin 1967 Protokolü
- İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi, 1948
- BM Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar BM Uluslararası Sözleşmesi, 1966 (bk. 6 Genel Yorum No. 6, 1995)
- Engellilerin Haklarına İlişkin BM Sözleşmesi, 2006
- Yaşlı Bireylerin Korunmasına İlişkin Amerikalılar Arası Sözleşme, 2015 (yaşlı bireylerin haklarına ilişkin dünyanın ilk bağlayıcı belgesi)
- Birleşmiş Milletler Yaşlı İlkeleri, 1991
- Ülke İçinde Yerinden Edilmeye İlişkin Kılavuz İlkeler, 1998
- Siyasi Deklarasyon ve 2002 tarihli Madrid Uluslararası Yaşlanma Eylem Planı, 2002 ve 2011 Raporu

- Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları, 2016
- Engellilerin İnsani Yardım Faaliyetlerine Dâhil Edilmesine İlişkin Şart, 2016
- BM Mültecilere İlişkin Küresel Mutabakat, 2018

İnsani yardım politikaları ve ilkeleri

- BM İnsani Yardım İlkeleri
- UNHCR Yaşlı Mülteciler Politikası
- UNHCR, Yaş Toplumsal Cinsiyet ve Çeşitlilik Politikası, 2018

Sektör standartları ve rehberlik

- Temel İnsani Standartlar
- Yaşlı Kişilere ve Engelli Bireylere Yönelik İnsani Kapsama Standartları
- Kuruluşlar Arası Daimî Komite (IASC) İnsani Yardım Faaliyetlerinde Koruma Politikası

Yukarıdaki kutucukta vurgulandığı üzere uluslararası insan hakları belgeleri yaşlı kişileri korumak için oluşturulmuştur. Bunlar, bölgesel ve ulusal düzeyde genel insani yardım sektöründe ilkelere, politikalara ve uygulama standartlarına dönüştürülür.

Hak temelli bir yaklaşım, insanların onurunu ve iyi olma hâlini sağlamak için insan haklarının yerine getirilmesine dayalı bir çalışma şeklidir. Yaşlı kişiler, adil ve saygılı bir muamele görmeye değer verdiklerini belirtir. Kendi kararlarını almaya, seslerinin duyulmasına, kendilerinin ve diğer insanların gelişimine katılmaya

ve uygun hizmetlere erişimlerinin olmasına değer verirler. Hak temelli bir yaklaşım, yaşlı kişiler için önemli olan insan hakları ilkelerini temel alır:

- **Katılım**, yaşlı kişilerin bilgilendirilmesi, tüm düzeylerdeki (aile, topluluk, ulusal) karar verme süreçlerine katılması ve onlara danışılması anlamına gelir.
- **Adil olma**, yaşlı kişilerin yaşları, engelliliği veya diğer çeşitlilik faktörleri yüzünden ayrımcılığa uğramaması, bu kişilerin politikalardan, programlardan veya kararlardan başka herhangi bir insanla aynı derecede faydalanması anlamına gelir.
- **Saygı**, yaşlı kişilerin duygularını, isteklerini ve haklarını kabul etmek ve desteklemek anlamına gelir.
- **Özerklik**, yaşlı kişilerin gerekirse destek alarak kendi irade ve tercihlerine göre seçim yapması ve karar alması anlamına gelir.
- **Eşitlik**, yaşlı kişiler dâhil bir toplumda bulunan herkesin onurlarına eşit saygı gösterilmesi temelinde tam katılım sağlanması ve içerilmesi anlamına gelir.

Eylemler

- ▶ Her ülkedeki UNHCR personelini ve ortaklarını, yaşlı kişilerin haklarına ilişkin uluslararası ve ulusal standartlar ve bu kişilerin dâhil edilmesine yönelik detaylı ve spesifik sektörel rehberlere nereden ulaşacakları hakkında bilgilendirmek.
- ▶ Tüm personel ve ortaklara UNHCR Yaşlı Mülteciler Politikası¹³ ve UNHCR Yaş, Toplumsal Cinsiyet ve Çeşitlilik Politikası (2018) hakkında bilgi vermek.¹⁴
- ▶ Yaşlı kişilerin kuruluşları ve dernekleri ile yaş ve engellilik konusundaki çalışmalara öncelik veren kuruluşlarla iş birliğine dayalı çalışma ilişkileri kurmak.
- ▶ Yaşlı kişilerin ve engelli bireylerin insan hakları durumu hakkında kanıt toplamak, insan hakları mekanizmalarından gelen tavsiyelerle ilgili ilerleme değerlendirmelerine katılmak; BM düzeyi ve yerel düzey dâhil, yaşlı kişilerin insan hakları konusunda Bağımsız Uzman veya Engelli Hakları Komitesi ile daha fazla stratejik katılım için fırsatları değerlendirmek.

13. Şu adresten erişilebilir <https://www.refworld.org/docid/47036b502.html>

14. Şu adresten erişilebilir <https://www.unhcr.org/protection/women/5aa13c0c7/policy-age-gender-diversity-accountability-2018.html>

Danışma ve katılım: Yaşlı kişiler, diğer insanlarla aynı haklara sahiptir ve yerinden edilme durumunda genç insanlarla aynı sorun ve ihtiyaçlarla karşı karşıya kalırlar ancak insani yardım aktörleri söz konusu ihtiyaçları tam olarak anlamazsa ve bu kişileri kendilerini ilgilendiren kararlara dâhil etmezse yaşlı kişiler koruma ve yardımdan dışlanma riski altına girerler. Yaşlı kişiler, katılımcı değerlendirmeler gibi danışmanlık süreçleri aracılığıyla kendi ihtiyaçlarını karşılayan, beceri ve deneyimleri üzerine inşa eden programların tasarlanmasına ve uygulanmasına yardım edebilir. Proje döngüsünün her aşamasında erişilebilir ve bağlama özgü katılımcı yöntemler kullanmak, UNHCR Yaş, Toplumsal Cinsiyet ve Çeşitlilik Politikası tarafından altı çizilen temel bir eylemdir. Katılımın amacı, "çeşitli geçmişlere sahip kadınların, erkeklerin, kız çocuklarının ve erkek çocuklarının kapasitelerini ve önceliklerini koruma, yardım ve çözüm programlarına dâhil etmektir".¹⁵

Eylemler

- ▶ Yaşlı kişilere doğrudan danışmak üzere çeşitli yaklaşım ve yöntemler kullanmak, bunu yaparken yaş, toplumsal cinsiyet, engellilik, kültür, hareketlilik, dil ve erişilebilirlik (bu son faktör, sesini duyurma konusunda güçlüklerle karşılaşan yaşlı kişileri dâhil etmek için önemlidir; bir sonraki sayfaya bakınız) faktörlerini göz önünde bulundurmak.
- ▶ Yaşlı kişilerin karar alma ve liderlik yapılarına katılımını kolaylaştırmak, bu yapılara veya fırsatlara erişimde yaşlı kadınların ve engelli yaşlı kişilerin ihtiyaç duyabileceği belirli desteği tanımak.
- ▶ Yaşlı kişileri programların tasarımına ve programların ihtiyaçlarını karşılama şeklini incelemeye dâhil etmek, sahip oldukları görev ve sorumluluklarda onları desteklemek ve bağımsız ve onurlu bir şekilde hayatlarını sürdürebilmeleri için fırsatlar yaratmak.
- ▶ Yaşlı kişilere ilişkin çalışmalar yürüten mevcut kuruluşları desteklemek ve mevcut olmadıkları yerlere kurulmalarına yardım etmek. Birbirlerini ve daha geniş anlamda topluluğu destekleme kapasitelerini güçlendirmek ve özel ihtiyaçları için savunuculuk yapmak.
- ▶ Ulusal politika ve programlarda yerinden edilmiş yaşlı kişilerin kapsanması için savunuculuk yapmak.

¹⁵. UNHCR Yaş, Toplumsal Cinsiyet ve Çeşitlilik Politikası, 2018, <https://www.unhcr.org/protection/women/5aa13c0c7/policy-age-gender-diversity-accountability-2018.html>

Yaşlı bir kişiye danışırken kendinize aşağıdaki soruları sorun:

- Bu kişi hakkında ayrıştırılmış verileri topladım mı?
- Birbirimizi anlıyor muyuz?
- Kendisi adına karar veriyor mu?
- Bu kişinin ihtiyaçlarına kulak verdim mi, onun sesini duyup onu tamamen anladım mı?
- Azaltma stratejileri gerektirebilecek planlama ve uygulama faaliyetlerine anlamlı katılımın önündeki engelleri değerlendirdik mi?
- Aile ve topluluk içerisinde hangi beceri ve sorumluluklara sahip?
- Bu kişinin karşı karşıya kalabileceği riskler ne ve bunlar nasıl azaltılabilir?
- **Bu kişinin ihtiyaçları ve kapasitesi hakkında onun ne dediğini bile dinlemeden karar verdim mi?**

Yerinden edilmiş yaşı kışileri desteklemeye yönelik kilit faaliyetler

Koruma ve yardım sağlarken yanıtların yaşı açısından kapsayıcı olmasını (ana akımlaştırma yaklaşımı) ve yaşı kışiler tarafından deneyimlenen belirli engelleri ve ihtiyaşıları ele almasını sağlayarak (hedefli yaklaşım) yaşı ve engelli yaşı kışilerin ihtiyaşılarını ele almaya yönelik çift yönlü bir yaklaşım benimsemek:

- Müdahaleleri cinsiyet, yaşı ve engelliliğe göre ayrıştırılmış verilerin analizine dayandırın.¹⁶
- Tüm yanıtları, engelli olan ve olmayan yaşı kadınlar ve erkekler için kapsayıcı ve erişilebilir olacak şekilde tasarlayın, bunu yaparken karşılaşılabilecekleri potansiyel engelleri belirleyin ve azaltın.
- Daha geniş kapsamlı operasyonel plan kapsamında, yaşı kışilerin özel ihtiyaşılarına yönelik hedefli eylemler de yer almaktadır.

16. Yaşı ve Engellilik Konsorsiyumu, *Yaşı kışiler ve engelli bireylere yönelik İnsani İçerme Standartları*, 2018, https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/Humanitarian_inclusion_standards_for_older_people_and_people_with_disabi....pdf

Aşağıdaki eylemleri değerlendirin:

1. Kapsayıcı hizmet sunumu için personelin ve ortakların kapasitesini artırmak

Personel eğitimi ve hazırlığı – Birçok personel ve ortağın yaşlı kişilerle çalışma konusunda hiçbir deneyimi olmayabilir çünkü bu kişiler zorla yerinden edilen nüfusların büyük bir kısmını oluşturmazlar ve genelde hanelere sağlanan genel destekle bu kişilere erişildiği varsayılmaktadır. Bilgi, deneyim ve hazırlık eksikliği ya da bilinçsiz ön yargı, personelin yaşlı kişileri istemeden dışlamasına ya da onlara yönelik ayrımcılık yapmasına yol açabilir.

Eylemler

- ▶ Yaş ve engelliliğe dayalı ayrımcılık hakkında farkındalık yaratmak üzere personel ve ortaklara eğitim vermek, onların kendi tutumlarını ele almak ve yaş -ve engellilik- ile çeşitliliği kapsayan programların tasarlanması ve sunulması için becerilerini geliştirmek.
- ▶ Personeli yaşlı kişilerle ve onları temsil eden kuruluşlar, dernekler ya da topluluk gruplarıyla birlikte çalışma ve onlardan öğrenme konusunda teşvik etmek.
- ▶ Ayrımcılığa karşı koymak ve yaşlı kişileri çalışmalarının tüm alanlarına dâhil etmek için hedefler belirlemek ve personelin eylemlerini ve kaydettikleri ilerlemeyi izlemek.
- ▶ Ailelerine ve topluluklarına katkıda bulunan nitelikli ve kabiliyetli yaşlı kişilerin olumlu imajını göstermek için programlar, materyaller ve mesajlar tasarlamak.

Koruma risklerini ve erişilebilirliği değerlendirmek – Program tasarımı, bazen katılımcıları istemeden risk altına sokabilir ve katılım ile kapsayıcılığın önüne daha fazla engel koyabilir. Örneğin topluluk hayatına ve hane içi güç dinamiklerine ilişkin varsayımlar, yaşlı kişilerin ihtiyaç ve haklarını ve özellikle de bilgiye, hizmetlere ve yardıma erişme kabiliyetlerini etkileyebilir.¹⁷ Yaşlı kişilerin aileleri tarafından sağlanan bakım ve desteğe, yaşlarından dolayı topluluk içinde gördükleri saygıya veya yaşlı kişilerin hane gelirlerine katkıda bulunma kapasitesi ve ihtiyacına ilişkin sık sık varsayımlarda bulunmaktadır. Eğer bu varsayımlar yanlış ise -bu durum normların ciddi şekilde zarar gördüğü yerinden edilme durumunda geçerli olabilir- yaşlı insanların ihtiyaç ve haklarını karşılama konusunda programların etkinliğini azaltabilir.

Eylemler

- ▶ Yaşlı kişilerin katılımına yönelik potansiyel risk ve engelleri tespit etmek ve yaşlı kişilere zarar gelmesi ve bu kişilerin dışlanması riskini azaltmak için önlemler geliştirmek.
- ▶ Yaşlı kişilerin ve engelli yaşlı kişilerin hizmetlere erişimini engelleyen faktörlere ve ev ile topluluk içinde hizmetlere erişimini sağlayan faktörlere ilişkin bilgi toplamak.
- ▶ Mevcut risklere ve engellere ilişkin çok az farklılık gösteren bir anlayış olmasını sağlamak ve UNHCR personelinin, ortaklarının, yerinden edilmiş toplulukların ve ailelerin farkındalığını artırmak için topluluğu ve yaşlı kişileri katılımcı risk değerlendirmelerine dâhil etmek.
- ▶ Topluluktaki güç dinamiklerini anlamak için yaşlı kişilerle birlikte güç analizi yapmak¹⁸ ve projeleri söz konusu dinamikleri göz önünde bulunduracak şekilde uyarlamak.

¹⁷ Barbelet V, *Yerinden edilmede yaşlı kişiler: acil durum müdahalelerinin çatlaklarından düşmek*, Londra, Overseas Development Institute, 2018, <https://www.odi.org/publications/11155-older-people-displacement-falling-through-cracks-emergency-responses>

¹⁸ Araçlara şuradan erişilebilir: <https://www.alnap.org/help-library/power-analysis-briefing-review-of-tools-and-methods>

Güvenlik, "kuruluşların personelinin, operasyonlarının ve programlarının çocuklara ve risk altındaki yetişkinlere zarar vermemesini veya onları istismar ve sömürüye maruz bırakmamasını sağlama sorumluluğu" olarak tanımlanmaktadır. Koruma, cinsel sömürü ve istismarın önlenmesini (CSİÖ) ve aynı zamanda da duygusal ve ekonomik istismar ile ihmal gibi zarar ve istismarın birçok türünü de önlemeyi amaçlar. Yaşlı mülteciler ve sığınmacılar, vatansız kişiler veya ülke içinde yerinden edilmiş yaşlı kişiler daha yüksek istismar ve sömürü riski altındadır. İnsani yardım çalışanlarının ellerinde olağanüstü bir güç vardır ve bu da cezasızlıkla sonuçlanan istismar eylemlerine yol açabilmektedir.

Eylemler

- Neyin koruma endişesi teşkil ettiğine ve her insanın diğer insanlarla eşit bir temelde özgürce insani destek alma hakkına ilişkin net bilgiler dâhil olmak üzere CSİÖ ve koruma hakkında farkındalık yaratma çalışmalarını tüm topluluk faaliyetlerinde sürekli olarak yürütmek.
- UNHCR ve ortaklarına nasıl geri bildirimde bulunmak istedikleri ve yine onlardan nasıl yanıt almak istedikleri, böyle bir sistem olması durumunda erişim konusunda nasıl desteklenmek istedikleri konusunda tüm yaşlı kişilere danışarak koruma mekanizmalarının herkes için güvenli ve erişilebilir olacak şekilde tasarlanmasını sağlamak.¹⁹
- Temel hizmetlerini yaşlı kişilerin ihtiyaçlarını ele alacak şekilde uyarlamalarını sağlamak üzere destek kuruluşları ve hizmetleriyle birlikte çalışmak (örneğin yaş ayrımcılığına ilişkin personel eğitimi, tesisleri erişim açısından değerlendirmek, uygun iletişimler).

¹⁹. IASC Rehberine şuradan erişilebilir: <https://safeguardingsupporthub.org/taxonomy/term/331>, UNOCHA, <https://www.unocha.org/protection-against-sexual-exploitation-and-abuse-psea>, Global Protection Cluster, <https://www.globalprotectioncluster.org/>

2. Veri toplama ve kayıt süreçlerini iyileştirmek

Yaşlı kişiler; hane anketleri ve ulusal nüfus sayımları dâhil veri toplama, ihtiyaç değerlendirmesi ve kayıt süreçlerinden sık sık dışlanmaktadır. Ancak kendilerini aktif bir şekilde kapsayan insani yardım ve korumaya erişebildiklerinden emin olmak ve bu yardım ve korumanın ihtiyaçlarına uygun olmasını sağlamak için yaşlı kişilerin tespit edilmesi ve çeşitli ihtiyaçlarının ve kapasitelerinin doğru bir şekilde değerlendirilmesi büyük bir öneme sahiptir.

Cinsiyet, yaş ve engelliliğe göre ayrıştırılmış verileri toplarken göz önünde bulundurulması gereken birçok zorluk vardır. Yaşlı kişiler hane içinde saklı ya da izole olabilir ve erişilemez durumda olabilir, doğum tarihlerini bilmeyebilir ve muhtemelen henüz tespit edilmemiş bir engellilikle bağlantılı kısıtlama ve engellerin farkında olmayabilirler. Sağlık veya engellilik durumlarına bağlı olarak iletişim kurma güçlüğü yaşıyor olabilirler -örneğin duyma kaybı, konuşma bozukluğu ya da dil engelleri- ve yabancı bir kişiyle bilgilerini paylaşma konusunda endişe duyabilirler. Veri toplayan kişilerin tam anlamıyla bir değerlendirme yapmak ve yaşlı kişilerin karşılaştığı zorlukları ve endişeleri anlamak üzere gerekli soruları soracak zamanı olmayabilir.

Yaşlı kişiler, yardım almak için kaydolarken belirli zorluklarla da karşı karşıya kalır. Nereye nasıl kayıt yaptıracaklarına dair bir bilgileri olmayabilir ve kayıt olma konusunda dil, okuryazarlık ve merkezî konumlara pratik erişim engelleriyle karşılaşabilirler. Belgeleri zaman içinde kaybolmuş ya da zarar görmüş olabilir ve yıpranmış parmak izi ya da kataraktı olan yaşlı kişiler için biyometrik tanımlama işe yaramayabilir. Kayıt yaptırma süresi belirli bir tarihle sınırlandırılmış olabilir ve yaşlı kişiler kayıt yaptırmak için çok geç kalabilir ya da çevrim içi kayıt yaptırmak için gerekli internet veya akıllı telefona erişemiyor olabilirler.

Eylemler

Ayrıştırılmış verinin toplanması ve analiz edilmesi

- ▶ Burada verilen yaş kohortlarını kullanarak yaşlı kişilere ilişkin veri toplamak: 50-59, 60-69, 70-79 ve 80+.²⁰
- ▶ Washington Group sorularından altılı kısa seti kullanarak engelliliğe ilişkin veri toplamak.²¹ Bu veri, belirli faaliyetlerin yürütülmesindeki yürüme, görme, duyma, kavrama, öz bakım ve iletişim gibi her türlü güçlüğü tespit edecektir.
- ▶ "Erkek, kadın ve diğerleri" başlıklarını kullanarak cinsiyete ilişkin demografik veri toplamak ve yaşlı kişilerin durumunu daha iyi anlamak üzere bu verileri hiç olmazsa yaş ve engellilik verileriyle birlikte analiz etmek.
- ▶ Veri mevcut değilse ya da toplanması mümkün değilse tahminlerden yararlanın. (Unutmayın: Dünyadaki insanların tahminî yüzde 13'ü 60 yaş ve üstü grupta ve yaşlı kişilerin yüzde 46'dan fazlası bir engelliliğe sahip.)
- ▶ Hükûmetleri, yerinden edilmiş ve vatansız kişilere ilişkin veri ayrıştırmasını ulusal istatistiklere dâhil etme ve daha fazla demografik ayrıştırma yapılabilmesi için bu veriyi de cinsiyet, yaş ve engelliliğe göre ayrıştırma konusunda teşvik etmek. Etnik köken, din ve dil grubu gibi diğer çeşitlilik faktörlerine göre ayrıştırmanın mümkün olduğu yerde yapılması özellikle teşvik edilmektedir.
- ▶ Kişisel verilerin emniyetini ve korunmasını sağlamak için UNHCR rehberine uyulması gerekir.²²

Kapsayıcı veri toplama ve analiz

- ▶ Yaşlı kişilerin erişilebilirlik ihtiyaçlarını ele alan veri toplama yöntemlerine ilişkin birçok seçenek sunmak: Okuması kolay bilgiler, büyük yazı tipi ve zıt renkler, işaret dili tercümesi, mevcut olduğu yerlerde dijital araçlar; danıştığınız yaşlı kişiyi dinlemek ve sizi anlayıp anlamadığını kontrol etmek için zaman tanıyın.

Eylemlerin devamı bir sonraki sayfada

20. HelpAge, Cinsiyet, Yaş ve Engelliliğe Göre Ayrıştırılmış Veri, <https://www.helpage.org/silo/files/sex-age-and-disability-disaggregated-data.pdf>

21. Washington Group sorularına şu adresten erişilebilir: <https://www.washingtongroup-disability.com/question-sets/>

22. UNHCR, *UNHCR'nin İlgi Alanına Giren Kişilerin Kişisel Verilerinin Korunmasına İlişkin Rehber*, 2018, <https://www.refworld.org/cgi-bin/texis/vtx/rwmain?page=search&skip=0&query=guidelines+protection+of+personal+data&coi=>

- Bilgi veren yaşıli kişilerden verdikleri bilginin kullanılmasına ilişkin bilgilendirilmiş rıza alınmasını sağlamak.
- Kapasiteleri ve ihtiyaçları ile insani yardıma olan erişimlerini tespit etmek ve izlemek için ihtiyaç olduğu yerde yaşıli kişiler ve bakım verenlerle doğrudan etkileşime girmek.
- Yaşıli kişilere yönelik kuruluşların ve topluluk ağlarının bulunduğu yerlerde bilgi toplama çalışmalarına katılımlarını sağlamak.
- Hizmet tesisleri, sivil, dinî ve diğer topluluk grupları ile kuruluşlardan yaşıli kişilerin rolü, statüsü ve konumu hakkında bilgi toplamak.
- Kaydedilen ilerlemeyi ve değişimi lmeye yönelik göstergeleri seçerken ve onlara ilişkin raporlama yaparken yaşıli kişilerin önündeki engeller, ihtiyaçları ve katılımlarının nasıl ele alındığını da dâhil etmek.

Kayıt

- Kayıt tarihlerini uzatmak ve kayıt yapılan yere gelme, orada bir yerden bir yere gitme ve oradan ayrılma konusunda daha fazla zamana ihtiyaç duyan yaşıli kişiler için esneklik sağlamak.
- Yerinden edilme kabul merkezlerine tek başına ya da yanında çocuklarla gelen yaşıli kişilere özellikle dikkat edin ve aile takibini destekleyin.
- Bekleme alanlarında erişilebilir oturma imkânları sunmak ve tesiste erişilebilir, rayı, barı ve rampası olan ve gerektiğinde destek kişisinin de orada bulunabilmesi için yeterli alana sahip olan tuvaletlerin olup olmadığını değerlendirmek.
- Erişilebilir yönlendirme ve iletişim yöntemleri kullanmak (r. sesli mesajlar, çeşitli diller, okuması kolay yazı tipi, piktogramlar vb.)
- Verilerde ve değerlendirmelerde yer almayan ya da bunlar karşısında gizli kalan kişilerin yerini tespit etmek ve onları da kapsam altına almak için personele, gönüllülere ve diğer yaşıli kişilere eğitim vermek.

3. WASH ve barınağa güvenli ve adil erişim sağlamak

Su, sanitasyon ve hijyen (WASH) ile barınma tesislerinin yaşlı kişiler için güçlük teşkil edebileceği birçok yol vardır. Örneğin birçok yaşlı kişiye yetişkin çocuklarının hanesi içinde barınak tahsis edilmiştir ve bu durum yaşlı kişilerin onurlu ve özerk olmasını engelliyor olabilir; cinsiyet ayrımının olmaması yaşlı kadınların ortak barınakları kullanmasını önleyebilir ve yetersiz bir şekilde tasarlanmış barınaklar yaşlı kişileri eve mahkûm edebilir, temel ürün ve hizmetlere erişim ve geçim kaynakları ile sosyal faaliyetlere katılım kabiliyetlerini kısıtlayabilir. WASH tesisleri, hareketlilik veya duysal sakatlığı olanlar için erişilebilir olmayabilir: zeminin kötü olması, evden uzaklığı ya da tesislerin içinde uygun imkânların bulunmaması ve su kapları gibi WASH ürünlerinin yaşlı kişilerin alıp kendi başlarına eve götürmesi için çok ağır olabilmesi.

Eylemler

- ▶ Barınakları, hijyen tesislerini ve ortak yapıları kültürel olarak kabul edilebilir, erişilebilir ve güvenli olacak şekilde tasarlamak ve erişilebilirliğe yönelik ulusal standartlara uymak ya da ulusal standartların olmadığı durumlarda uluslararası standartları kullanmak. Bu konuda en iyi tavsiyeyi yaşlı kişiler verecektir.
- ▶ Yaşlı kişilere yönelik barınma imkânlarının topluluk yapılarına, sağlık kliniklerine, su kaynaklarına ve diğer tesislere yakın olmasını sağlamak.
- ▶ Geçici ve kalıcı barınakları inşa ederken her bir yaşlı kişiyi bireysel hanehalkı olarak değerlendirin ancak geniş, çok nesilli haneleri ayırmamaya dikkat edin.
- ▶ Yaşlı kişilere daha küçük bidonlar dağıtmak ya da topluluk tarafından desteklenen bir eve teslim hizmeti oluşturmak, yıkama amacıyla ve küçük ölçekli mutfak bahçesi sulamasında kullanılmak üzere akan suyu kaplara dolduran çatılar tasarlamak.
- ▶ Rampa, tirabzan, tutunma barları, aydınlatma, pürüzsüz zeminler, görme bozukluğu olanlar için kalın işaretler gibi özellikleri WASH ve barınma yapısına dâhil etmek ve tuvaletini yapma konusunda yardıma ihtiyaç duyanlar için tuvaletlerde fazladan yer olmasını sağlamak.

4. Gıda ve gıda dışı malzemelere güvenli ve adil erişim sağlamak

Yaşlı kişiler, hayat kurtaran gıda ve gıda dışı malzemelere erişimde belirli zorluklarla karşılaşır. Örneğin verilen gıda payı beslenme ihtiyaçlarını karşılamıyor olabilir, yemek pişirmek için daha küçük mutfak eşyalarına ihtiyaç duyuyor olabilirler, soğukla başa çıkmak için ilave battaniyeye ya da yatak yaralarını önlemek için ek yatak takımına ihtiyaç duyabilirler ya da bez ve sabun gibi daha fazla hijyen ürününe ihtiyaç duyabilirler.

Aile içinde yemekler adil bir şekilde bölüşülüyor olabilir ve yaşlı kişiler ihmal ediliyor veya "daha az ya da en son" yiyor olabilirler. Yaşlı kişiler, örneğin evden ayrılmalarını önleyen bakım sorumluluklarına sahip olduğu için dağıtım noktalarına erişimde zorlanıyor olabilir. Daha hareketsiz olanlar uzun süreler boyunca sırada bekleyemeyebilir ya da dağıtım noktalarına hiç gidemiyor bile olabilir. Gıda dışı ya da gıda paylarını eve taşıyamıyor olabilirler ve insanların payları kendi aralarında dağıtmak üzere gruplaştığı dağıtım stratejileri kullanılıyorsa dışlanabilir ya da istismar edilebilirler.

Eylemler

- ▶ Gıda, yakıt ve diğer temel ürünlerin stoklar hâlinde ve erişilebilir olan yerlerde bulunmasını sağlamak ve yaşlı ya da daha hareketsiz kişiler için ayrı sıra, oturma yeri, gölgelik, su ve tuvalet imkânları sunmak veya teslimat ya da ulaşım seçenekleri oluşturmak.
- ▶ Gıda ve gıda dışı malzemelerin içeriği ve dağıtım mekanizmaları konusunda yaşlı kişilere danışın.
- ▶ Çiğnemesi ve sindirmesi kolay olan ve ilave protein ve mikro besin gerekliliklerini karşılayan gıda payları bulundurmak, gıda dışı malzeme paketlerine ilave battaniye ve kültürel olarak kabul edilebilir kıyafet, yıkanabilir ya da tek kullanımlık bez ve idrar kaçırma için hijyen mendilleri koymak.
- ▶ Sömürü, gasp ya da ayrımcılık ve istismarın diğer türlerini tespit etmek ve önlemek için gıda ve gıda dışı ürünlerin yaşlı kişilere dağıtımını izlemek ve yaşlı kişilerin her gün en az bir kere sıcak yemek alıp almadığını kontrol etmek.
- ▶ Yaşlı kişilerin gıda paylarını pişirmek için kaynaklara (yakıt, su ve mutfak eşyaları gibi) sahip olup olmadığını kontrol etmek. Yaşlı kişilerin kullanımına sunulan mutfak eşyalarının küçük pişirme tencereleri ya da küçük su kapları gibi yönetilebilir olması gerekir.

5. Beslenme ve sağlık hizmetlerine güvenli ve adil erişim sağlamak

Bir kriz anında hipertansiyon, kardiyovasküler hastalık, inme, diyabet ve bunama gibi kronik sağlık sorunları daha kötüye gidebilir ve hayati tehlikeye sebep olabilir. Yaşlı kişiler, tüberküloz, sıtma ve kolera gibi bulaşıcı hastalıklar konusunda da daha yüksek risk altındadır. Merkezileşmiş sağlık hizmetlerine erişimde zorlanıyor olabilirler ve mevcut hizmetler ihtiyaçlarını karşılamaya uygun olmayabilir. Personel eğitim almamış olabilir ya da yaşlı kişiler sık sık birçok soruna sahip olduğu için doğru bir şekilde teşhis koyacak zamana sahip olmayabilir. Hizmetlerin üzerinde baskının olduğu yerlerde personel ya da aileler tarafından gösterilen ayrımcı tutumlar da yaşlı kişileri hizmetlere erişimden dışlayabilir. Beslenme ihtiyaı değerlendirmeleri ve programları nadiren yaşlı kişileri kapsar. Sonuç olarak yaşlı kadınların ve erkeklerin yetersiz beslenme durumu genelde kontrol ve tedavi edilmez.

Eylemler

- ▶ Yaşlı kişiler arasındaki kronik ve bulaşıcı olmayan hastalıkları tespit etme ve yönetmeleri ve sağlıklı yaşlanma ile kronik hastalıkların öz yönetimi hakkında erişilebilir bilgi sağlamaları için sağlık çalışanlarını eğitmek ve bunu yaparken yaşlı kadınlar ve yaşlı erkekler ile engelli olanlar ve olmayanların farklı sağlık ihtiyaçlarına dikkat etmek.
- ▶ Klinik ya da hastanelere yönlendirilenler için evde bakım, ulaşım ya da ulaşım için nakit desteği sağlamayı değerlendirmek.
- ▶ Yerinden edilmiş yaşlı kişiler arasında yaygın olan kronik hastalıklar için gerekli olan ilaçların mevcut olması için savunuculuk yapmak.
- ▶ Hareketli ve bağımsız kalmak için hareketlilik desteklerine ve yardımcı cihazlara ihtiyaç duyan yaşlı kişiler için bu destek ve cihazların sağlanması, sürdürülmesi ve yenileriyle değiştirilmesi.
- ▶ Görme ve duymayı etkileyen tedavi edilebilir sağlık sorunlarına yönelik hizmetlere erişimi teşvik etmek. Uzak ve kaynaklar açısından yoksul bölgelere mobil göz klinikleri kurulması düşünülebilir.

Eylemlerin devamı bir sonraki sayfada

- Acil durum ortamlarındaki sağlık kliniklerinde ve gıda kıtlığının olduğu durumlarda risk altında olan yaşıli kişilerdeki beslenme sorunlarına yönelik sistematik tarama yapılmasını teşvik etmek. Bu, beslenme durumunu ve müdahale için ihtiyaç olup olmadığını değerlendirmek üzere vücut kitle endeksini (BMI) ölçerek ve temel beslenme sorularını kullanarak yapılabilir (ör. bir günde yenilen öğün sayısı, iştah vb.). Gıda güvensizliğinin yüksek olduğu bir bağlamda, yaşıli kişiler, ileri derecede yetersiz beslenmiş kişileri her bir vaka bazında değerlendiren ve tedavi eden destekleyici beslenme programlarına dâhil edilebilir.
- Sindirim bozukluğu, iştah kaybı ve eksik dişe sahip olabilen yaşıli kişiler için uygun olduğuunda sindirilebilir gıda vermek (kuru mısır yerine mısır unu vermek gibi). Verilen gıdalar bildik ve kültürel olarak kabul edilebilir olmalıdır.
- Sağlıklı ve çiğnemesi ve sindirmesi kolay yemeklerin nasıl hazırlanacağına dair bilgi vermek ya da yemek yapma atölyesi düzenlemek.
- Yemeklerin daha kolay yenmesi ve sindirilmesi amacıyla gıdaların işlenmesi için nakit ya da el blenderi gibi gıda dışı malzemelerin sağlanması değerlendirmek.

6. Yaşlı kişilere evde bakım ve destek sağlamaya yönelik güvenli ve adil bir model geliştirmek

Aktifken yerinden edilen yaşlı kişiler, bağımsız bireyler günlük işlerini yönetmek ve bağımsızlıklarını sürdürmek için zaman içerisinde bakım ve desteğe ihtiyaç duyabilir. Yerinden edilmiş yaşlı kişiler, diğer yaşlı kişiler ve çocuklar dâhil başka aile üyeleri için temel, resmî olmayan bakım veren olabilirler. Bir kriz esnasında diğerlerine karşı daha fazla bakım sorumluluğuna sahip olabilirler. Bu durum, kendi kişisel ihtiyaçlarını ele alma konusunda onlara daha az zaman bırakır.

Eylemler

- ▶ Örneğin öz bakım konusunda zorluk yaşayan, yalnız yaşayan veya yürüme konusunda zorluk yaşayan yaşlı kadınlar ve erkekler gibi desteğe ihtiyaç duyanları tespit etmek için cinsiyet, yaş ve engelliliğe göre ayrıştırılmış verileri kullanarak ihtiyaç değerlendirmesi yapmak.
- ▶ Yaşlı kişilerin ve bakım verenlerinin ev bakımına, tıbbi ve sosyal desteğe, rehabilitasyona, destekleyici ürünlere ve bakım hizmetlerine güvenli ve adil bir şekilde erişmesini sağlayan program faaliyetleri tasarlamak.
- ▶ Hemşireler, fizyoterapistler, ergoterapistler gibi kronik hastalığı, engelliliği ve kırılganlığı olan yaşlı kişilerle çalışma konusunda deneyimli personelin işe alınması.
- ▶ Nitelikli personelin bilgisini kullanarak sosyal yardım ekiplerini, aile bakım verenlerini, sosyal hizmet çalışanlarını ve sağlık çalışanlarını bulaşıcı olmayan hastalıkların önlenmesi ve yönetimi, temel rehabilitasyon ve temel vaka yönetimi sunumu, ev ihtiyaçlarının değerlendirmesi ve bakım planlarının geliştirilmesi konularında eğitmek.
- ▶ Gönüllüleri ve bakım verenleri, eldiven veya maske kullanımı, destekleyici ürünler, ihtiyaçları ve ilerlemeyi değerlendirmek üzere kontrol listeleri gibi hususlar hakkında bilgilendirmek, tavsiye ve uygun ekipmanı vermek ve faaliyetlerini denetlemek.
- ▶ Yaşlı insanlara yönelik desteği diğer yaş gruplarını desteklemek üzere yapılan girişimlere dâhil etmek. Örneğin çocuk koruma stratejilerinin çocukların yaşça büyük bakım verenlerini de kapsaması gerekir ve ailelerin yaşlı akrabalara bakım verme konusunda desteklenmesi gerekir.

7. Sosyal koruma hizmetlerine güvenli ve adil erişim sağlamak

Yerinden edilmiş, mülteci, sığınmacı ve vatansız yaşlı kişiler ileri derece ekonomik dezavantajla karşı karşıyadır. Arazi ve mülk, geçim kaynakları imkânları ve emekli aylığına erişimlerini kaybetmiş olabilirler. Sosyal koruma, hayatlarını yeniden inşa etmelerine yardımcı olabilir, yoksulluğun görülme sıklığını azaltabilir, sağlık hizmetlerine erişimi iyileştirebilir ve ekonomik bağımsızlık aracılığıyla insanlık onurlarını geri kazanmalarını sağlayabilir. Yerinden edilme, sosyal hizmetlerin nüfusun ihtiyaçlarını karşılama konusunda hâlihazırda istisnai bir baskı altında olduğu gelişmekte olan ülkelerde sık sık meydana gelir. Yerinden edilmiş yaşlı kişilerin ulusal sosyal koruma programlarına erişimi, dışlanma olasılığıyla birlikte ulusal politikalar tarafından düzenlenir ve durumun bu olmadığı yerlerde bile yaşlı kişiler, insani yardım olarak ya da devlet tarafından sağlanan sosyal hizmetlere erişim için uygun belgelere sahip olmayabilir.

Eylemler

- ▶ Yaşlı kişileri kimlik belgelerine erişim, sosyal koruma programlarına kayıt olma konusunda desteklemek ve neyi almaya uygun olduklarını anlamak.
- ▶ Yaşlı kişilere desteği, kupon ya da nakit transferi gibi ayni olarak mı almayı tercih ettiklerini sormak.
- ▶ Nakit transferinin erişilebilir ve güvenli, bilgilerin kolay anlaşılır ve dağıtım noktalarının erişilebilir olmasını, ulaşım maliyetinin en aza indirilmesini (örneğin pazara ulaşım ya da verilen nakdi teslim alma veya harcama konusunda destek) sağlamak.
- ▶ Gerekli olduğunda nakit temelli yardıma erişim için ilave destek sağlamak -örneğin nakitleri veya kuponları toplayacak bir banka ya da güvenilir bir aracı kuruluşun olması ve aynı zamanda bu kişiler tarafından kötüye kullanma riskinin en aza indirilmesi.
- ▶ Yaşlı kişilerin ödeneklerinin tamamını aldıklarını ve hırsızlık, şiddet veya diğer istismar türlerine maruz kalma riski altında olmadıklarını izlemek.

8. Yaşlı kişilerin öz yeterliliklerini sürdürme kapasitelerini tanımak ve desteklemek

Yaşlı kişiler çok çeşitli beceri ve kapasitelere sahiptir: gelir elde etme imkânları olduğunda bağımsız bir şekilde yaşayabilirler, çocuklara ve ailelere yardım sağlamanın yanı sıra yardım alıyor olmaları da muhtemeldir, ekonomik olarak aktif olmaları muhtemeldir, kültür ve geleneksel bilgiler de dâhil olmak üzere başkalarına sunabilecekleri beceri ve bilgilere sahiptirler, ara bulucu olarak hareket edebilir, barış sağlama ve çatışma çözümü çalışmalarına katkıda bulunabilirler.

Kapasitelerini hayata geçirme konusunda desteklenirlerse yaşlı kişilerin riskleri ve bağımlı olma durumları azaltılabilir ve hem kendilerinin hem de ailelerinin ve topluluklarının yerinden edilmenin zorluklarıyla başa çıkma becerileri geliştirilebilir. Bu nedenle, programları her zaman hem yaşlı kişilerin karşılaştığı riskleri azaltacak hem de bağımsız ve onurlu bir şekilde yaşamaları için fırsatlar oluşturacak şekilde tasarlayın.

Eylemler

- ▶ Yaşlı kişilerin farklı kapasitelerini ve ailelerine ve topluluklarına yaptıkları belirli katkıları tanımak ve desteklemek.
- ▶ Yerinden edilmenin yaşlı kişilerin topluluklarında ve hanelerinde sahip oldukları statüyü ve rolü etkileme yollarını anlamak ve programların yaşlı kişilerin sahip olduğu bu rolleri göz ardı etmemesini sağlamak.
- ▶ Yaşlı kişilerle birlikte toplulukta ve müdahale çalışmalarında seslerini nasıl duyuracaklarını ve nasıl aktif bir role sahip olabileceklerini araştırmak.
- ▶ Çocuklara ve çocuk koruma programları kapsamındaki bakmakla yükümlü olunan diğer kişilere bakım veren yaşlı kişileri dâhil etmek.
- ▶ Geçim kaynakları programlarına ve beceri ve direnç geliştirmek üzere verilen eğitim/öğrenime yaşlı kişileri dâhil etmek.

9. Aile ve topluluk yapıları ile ağlarını güçlendirmek

Yerinden edilme sırasında yaşlı kişilerin sahip olduğu geleneksel destek ağları çok fazla baskı altında olabilir ya da tamamen işleviz hâle gelmiş olabilir. Sonuç olarak içinde bulundukları yeni duruma uyum sağlama konusunda onlara yardım edecek kimseleri olmayabilir ve aile içinde ve topluluktaki rollerini ve statülerini de kaybedebilirler. Önceden saygı gören liderler oldukları toplulukta şimdi yardıma muhtaç hâle gelmişler, bilmedikleri bir yerdeler ve ailelerine yük oldukları düşünülüyor. Yaşlı kadınların sosyoekonomik durumu kötüyse ve topluluğa yaptıkları katkılar kabul görmüyorsa yük oldukları düşünülebilir. Bu nedenle toplum ve aile yapılarını risk altındaki yaşlıları destekleyecek şekilde güçlendirmek ve yaşlıların haklarını talep etmek ve topluluk içindeki görünürlüklerini artırmak için ortak mesajlar geliştirmeleri için fırsatlar yaratmak hayati önem taşımaktadır.

Eylemler

- ▶ Geleneksel destek sistemleri belirlemek ve bunları yeniden inşa etme konusunda topluluklara yardım etmek.
- ▶ Risk altındaki yaşlı kişilerin ailelerine gerekli desteği ve bakımı sunabilmeleri için yardım etmek.
- ▶ Yaşlı kadınların ve erkeklerin kendilerini, ailelerini ve topluluklarını etkileyen karar alma süreçlerine dâhil olmasını sağlamak.
- ▶ Nesiller arası desteğin hem yaşlıları hem gençleri nasıl destekleyebileceğini ve nesiller arasındaki ilişkileri nasıl sürdürebileceğini değerlendirmek.
- ▶ Topluluk sosyal ağlarını, özellikle izole olma ihtimali yüksek olan yalnız, kırsal bölgede veya ev sahibi topluluk içinde yaşayan yaşlı kişiler için desteklemeye ve güçlendirmeye yönelik fırsatları sağlamaya çalışmak.
- ▶ Topluluk gönüllülerini, akran destek grupları ve yaşı daha büyük kişilere yönelik dernekler kurma konusunda desteklemek

10. Yaşlı kişilere hesap verebilirlik mekanizmalarını güçlendirmek

Yaşlı kişiler; geri bildirim mekanizmaları, topluluk danışmanlıkları ve geri bildirim ile yanıt mekanizmaları gibi hesap verebilirlik mekanizmalarından dışlanmış olabilirler. Dil ya da okuryazarlık engeliyle karşılaşabilir ya da uygun iletişim kanallarına erişim eksikliği yaşayabilirler, hizmetlere erişim haklarına ilişkin bilgisi olmayabilir veya şikâyet etmeyi tasvip etmeyen kültürel normlara sahip olabilirler. Birçoğu, ilgili kuruluş ve programla olan etkileşim deneyimine ve sunulan hizmetlere ne kadar güvendiklerine de bağlı olarak hareket edecektir. Personel ve topluluk liderleri, şikâyet ve yanıt mekanizmaları konusunda tehdit edilebilir, bu da bu mekanizmaların kullanılmamasına yol açabilir.

Eylemler

- ▶ Yaşlı kişilerin programlamaya katılım ve geri bildirim ile şikâyetlerini paylaşma haklarına ilişkin farkındalık yaratmak ve bu haklarını yerine getirebilmek için kullanabilecekleri kanallar hakkında farkındalık yaratmak.
- ▶ Geri bildirim ve yanıt mekanizmalarının herkes tarafından erişilebilir olmasını sağlamak için şikâyet bildirimine yönelik farklı kanalların oluşturulmasında yaşlı kişilere danışmak.
- ▶ Geri bildirim ve yanıt mekanizmasının düzenli olarak tanıtımını yapmak, böylece iletişim için kullanılacak mevcut kanallara ilişkin bilgi vermek.
- ▶ Yaşlı kişilerin yaptıkları şikâyet veya geri bildirim zamanında ve erişilebilir bir şekilde yanıt verilmesini sağlamak üzere dile getirilen endişelere sistematik bir şekilde ve zamanında yanıt vermek. Bu, sistemin çalıştığına güven duyulmasını sağlar.
- ▶ Geri bildirimini kolaylaştırmak ve teşvik etmek için personeli yaşlı kişilerle nasıl etkileşime girileceğine dair eğitmek ve hizmetleri uyarlama ve iyileştirmede bu bilgiyi kullanmak.

11. Yaşlı kişilerin ihtiyaçlarını karşılayan kalıcı çözümler sunmak

Geri dönme, yeniden yerleştirme ya da yerel entegrasyon, bunların hepsi yaşlı kişilere yönelik belirli zorluklara sahiptir. Yaşlı kişilerin nerede ve kiminle yaşamak istediklerine ilişkin karar verme hakkı vardır ancak bu kararı vermelerine yardımcı olacak mevcut seçenekler hakkında bilgi sahibi olmayabilirler. Birçoğu ailesiyle kalmayı isteyecektir, mümkün olan her yerde yaşlı kişilerin isteklerine saygı duyan geri dönme, yeniden yerleştirme ya da entegrasyon programlarının aileleri birlikte tutmayı amaçlaması gerekmektedir.

Birçok yaşlı kişi, topraklarıyla/bölgesiyle arasında bulunan güçlü tarihsel bağlar sebebiyle menşe ülkelerindeki evlerine dönme konusunda çok istekli olacaktır ancak seyahat zorluklarının yanı sıra muhtemelen vardıklarında da koruma sorunlarıyla karşılaşacaklardır: Güvenlik riskleri ortadan kalkmamış olabilir ve barınağı yeniden inşa etme, temel hizmetlere erişme, arazilerini ve mülklerini geri alma ve geçim imkânlarını yeniden tesis ederken her gün hayatta kalma konusunda yardıma ihtiyaç duyabilirler. Ancak birçok sebepten dolayı yaşlı kişiler, özellikle uzun süreli yerinden edilmeden sonra kamplarda ve ev sahibi topluluklarda sık sık geride kalırlar. Kalanlar veya başka bir yere yerleştirilenler, kendilerini (yeniden) tesis etmeleri ve haklarını ve yetkilerini talep etmeleri için desteğe ihtiyaç duyacaktır.

Eylemler

- ▶ Kişilerin mevcut seçenekler arasından tercih ettiği kalıcı çözüme saygı duymak, tercih edilen bazı çözümlerin mümkün olamayabileceğini kabul etmek.
- ▶ Kampların kapatılmasına ya da verilen desteğin azaltılmasına yönelik yapılan planların yaşlı kişiler için olası riskleri göz önünde bulundurmasını sağlamak ve bilgilendirilmiş kararlar alabilmeleri için yaşlı kişilere planları anlatmak ve mevcut seçenekler hakkında eksiksiz bilgi sağlamak.
- ▶ Yaşlı kişilerin geri dönme konusunda güçlük yaşadığı ya da arkada bırakıldığı yerleri izlemek ve tespit etmek.
- ▶ Evine geri dönmek isteyen kişilere gerektiğinde ulaşım imkânı sağlamak ve hayatlarını yeniden inşa etme konusunda aile ya da topluluk tarafından destek görmesini sağlamak.
- ▶ Eğitim ve küçük işletme kredileri ve sosyal koruma programları dâhil geçim kaynağı destek programlarına yaşlı kişileri dâhil etmek, gerektiğinde makul barınma sağlamak.
- ▶ Yaşlı kişilerin ikamet durumunu açıklığa kavuşturan kimlik belgelerine erişimi kolaylaştırmak ve yaşlı kişilerin sosyal desteğe, konut, arazi ve mülkiyete sahip olmasını sağlamak ve idari süreçlerle birlikte yardım sağlamak. Bu, eşlerinin ölümü sebebiyle haklarını kaybeden yaşlı kadınlar ve dul kadınlar için özellikle önemlidir.

VATANSIZLIK ÜZERİNE BİR NOT

Yaşlı mülteciler, sığınmacılar, göçmenler ve ülke içinde yerinden edilmiş kişiler, aynı zamanda vatansız olabilir veya yerinden edilme sırasında vatansız hâle gelebilir. Bir uyuğua sahip olmak, bireyin kimliğinin önemli bir parçasıdır ve vatansız olmanın iyi olma hâli üzerinde çok büyük pratik ve duygusal sonuçları olabilir. Yaşlı kişiler, vatansız olmaları hâlinde vatandaşlık alma konusunda belli engellerle karşılaşabilirler. Bazı ülkelerin mevzuatı, vatandaşlığa alınma sürecine yönelik olarak bazı engelli bireylerin karşılayamayacağı düşünülen "sağlam bedene ve zihne" sahip olmak gibi şartlar öngörür. Ayrıca vatandaşlığa alma süreci dil ya da diğer alandaki sınavlardan geçmeye bağlı olabilir ve bu da bazı engelli bireyler veya yaşlı kişiler için zorluk teşkil edebilir. Vatansız kişiler, kimlikleri ya da ikamet belgeleri olmadığı için yüksek tutuklanma veya uzun süreli gözetiminde tutulma riski altındadır.

Eylemler

- ▶ Vatansızlığın yaşlı kişiler üzerindeki etkilerine dair veri ve kanıt toplamak ve koordinasyon mekanizmaları aracılığıyla bu bilgileri diğer aktörlerle ve kuruluşlarla paylaşmak.
- ▶ Vatansızlığın ve yeterli koruma ve yardımı sağlamak için sığınma ülkesi tarafından konulan herhangi bir hükmün yaşlı kişiler üzerindeki etkileri hakkında personelin farkındalığını artırmak.
- ▶ Vatansız yaşlı kişilerin hizmetlere ve haklara erişimlerini desteklemek.
- ▶ Vatansız olduğu tespit edilen yaşlı kişileri gözetimine almaya alternatif geliştirilmesini sağlamak üzere yetkililerle çalışmak.
- ▶ Yaşlı kadınlar ve erkekler, engelli bireyler ve refakatsiz çocuklar gibi risk altında olan diğer profillere yönelik "kolaylaştırılmış" vatandaşlığa alma standartları/prosedürleri için savunuculuk yapmak.

24. UNHCR Vatansızlığa İlişkin Kılavuz İlkeler, 2020 <https://www.refworld.org/docid/5ec5640c4.html> ve UNHCR Gözetimindeki vatansız kişiler – Bu kişilerin tespit edilmesi ve geliştirilmiş korumaya yönelik bir araç, 2017, <https://www.unhcr.org/uk/publications/legal/505b10ee9/unhcr-detention-guidelines.html>

12. Yaşlı kişilere yönelik istismar ve sömürüyü önlemek ve bunlara yanıt vermek

Yaşlı istismarı, "yaşlı bir kişiye zarar veren ya da onu strese sokan güven beklentisinin olduğu her türlü ilişkide meydana gelen tek ya da tekrar eden bir eylem veya yapılması gerekenlerin yapılmaması" olarak tanımlanmaktadır. Yaşlı istismarı; ekonomik, fiziksel, psikolojik ve cinsel gibi çeşitli şekillerde meydana gelebilir. Aynı zamanda kasten ya da istemeden yapılan ihmal ve terk etmenin bir sonucu olarak da ortaya çıkabilir. Yaşlı insanların tümü risk altındayken yaşlı kadınlar ve yaşlı engelli kişiler yaşlı erkeklere göre daha fazla risk altındadır. Toplumsal cinsiyete dayalı şiddet (TCDŞ) ve cinsel sömürü ve istismar dâhil yaşlı istismarının bütün türleri genelde aile üyeleri, bakım verenler veya yaşlı kişinin bakımına muhtaç olduğu diğer kişiler tarafından işlendiği için yetersiz bildirilmektedir. Cinsel istismar ya da TCDŞ ile ilişkilendirilen utanç ve damgalama, maruz kalanların bu durumu bildirmesinin önüne geçebilir. Zorla yerinden edilme durumunda destek ağları ve hizmetleri azalırken riskler artabilir. Yaşlı istismarıyla mücadele etmek, aileler ve topluluklar ile sürekli diyalogları, istismar belirtilerine dair bir farkındalığı ve istismarı bildirmek ve istismara müdahale etmek üzere hizmetlerin bulunmasını gerektirir. Oldukça hassas bir konudur ve maruz kalanın isteklerine saygı duyan "zarar vermeme" yaklaşımı büyük öneme sahiptir.

Yaşlı istismarı aşağıdakileri içerebilir:

- **Fiziksel istismar** – yaşlı bir kişiye fiziksel acı vermek veya yaralamak, örneğin tokat atmak, morartmak veya fiziksel ya da kimyasal yollarla kısıtlamak.
- **Cinsel istismar** – her türlü rıza dışı cinsel temas.
- **İhmal** – yükümlü kişilerin yaşlı bir kişiye gıda, barınak, sağlık hizmeti veya sağlamaması.
- **Sömürü** – yaşlı kişinin para kaynaklarının, mülkünün veya varlıklarının başka birinin yararına yasa dışı olarak alınması, kötüye kullanılması veya gizlenmesi ya da sömürü teşkil eden iş düzenlemeleri.
- **Duygusal istismar** – küçük düşürücü, korkutucu veya tehditkâr sözel ya da sözel olmayan eylemler yoluyla yaşlı bir kişiye psikolojik acı, ızdırap ya da stres yaşatmak.
- **Terk etme** – Bakım sorumluluğunu ya da o kişinin velayetini üstlenen herhangi birinin yaşlı kişiyi terk etmesi.

Yaşlı istismarının belirtileri

Aşağıdaki belirtiler, yaşlı istismarının veya toplumsal cinsiyete dayalı şiddetin meydana geldiğine işaret edebilir ancak yaşlı istismarına maruz kalanlar hiçbir belirti göstermeyeceği gibi istismarın fiziksel belirtilerini (morluklar gibi) saklamaya çalışabilir:

- Açıklaması olmayan kilo kaybı veya yemeğe duyulan ilginin azalması.
- Kötü hijyen ve kişisel bakım eksikliği.
- Davranışlarda ya da diğer insanlarla olan etkileşimde sıra dışı değişimler; içine kapanık, yorgun ya da hâlsiz olmak.
- Morarmalar, yatak yarası, sıyrıklar, yanıklar ve yaralar.

Eylemler

- ▶ Topluluklar ve aileler ile yaşlı kişilerin kendisini LGBTIQ+ olarak tanımlayanlar dâhil yaşlı kadınlara ve erkeklere yönelik nelerin yaşlı istismarı, cinsel istismar ve TCDS ile diğer şiddet türlerini teşkil ettiğine dair farkındalıklarını artırmak.
- ▶ Topluluklarında yaşlı istismarını önlemek üzere olası çözümleri tartışmak için topluluk üyelerini bir araya getirmek ve ihtiyaçlara ilişkin yaşlı kişilere ayrı ayrı danışmak, bu ihtiyaçları koruma ve yardım aracılığıyla ele almak.
- ▶ İstismarı bildirmek ve destek hizmetlerine erişmek üzere gizli mekanizmalar kurmak veya bu mekanizmalarla bağlantı sağlamak, gizli mekanizmaları yaşlı kişilerin ve topluluğun erişebileceği bir şekilde tanıtmak.
- ▶ Risk altında olabilecek yaşlı kişilere ulaşmak, onlarla bilgi paylaşmak ve onları desteklemek üzere akran danışmanlığını değerlendirmek.
- ▶ Yaşlı istismarının uyarı veren belirtileri ve (yerleşik prosedürler aracılığıyla) bunlara nasıl müdahale edildiği ile maruz kalanların isteklerine saygı duyma konusunda personel ve topluluk gönüllülerini eğitmek.
- ▶ TCDS'ye maruz kalanlara yönelik destek ağlarıyla birlikte çalışmak ve onların hizmetlerine ihtiyaç duyan yaşlı kişilere yanıt vermelerini desteklemek.
- ▶ TCDS dâhil olmak üzere yaşlı istismarını koruma stratejilerine dâhil etmek ve dul kişilerin korunmasına dikkat etmek.

13. Yaşlı kişilere yönelik büyüclük suçlamalarını önlemek ve bunlara yanıt vermek

Yaşlı kişiler çok çeşitli beceri ve kapasitelere sahiptir: gelir elde etme imkânları olduğunda bağımsız bir şekilde yaşayabilirler, çocuklara ve ailelere yardım sağlamanın yanı sıra yardım alıyor olmaları da muhtemeldir, ekonomik olarak aktif olmaları muhtemeldir, kültür ve geleneksel bilgiler de dâhil olmak üzere başkalarına sunabilecekleri beceri ve bilgilere sahiptirler, ara bulucu olarak hareket edebilir, barış sağlama ve çatışma çözümü çalışmalarına katkıda bulunabilirler.

Kapasitelerini hayata geçirme konusunda desteklenirlerse yaşlı kişilerin riskleri ve bağımlı olma durumları azaltılabilir ve hem kendilerinin hem de ailelerinin ve topluluklarının yerinden edilmenin zorluklarıyla başa çıkma becerileri geliştirilebilir. Bu nedenle, programları her zaman hem yaşlı kişilerin karşılaştığı riskleri azaltacak hem de bağımsız ve onurlu bir şekilde yaşamaları için fırsatlar oluşturacak şekilde tasarlayın.

Eylemler

- ▶ Cadılık ile ilişkili olma potansiyeli bulunan şiddeti tespit etmek ve önleyici tedbirler geliştirmek için topluluk üyeleriyle birlikte çalışmak.
- ▶ Cadılık suçlamalarına karşı etki sahibi olan topluluk üyelerini tespit etmek (dinî liderler, kültürel liderler) ve cadılık iddialarını yönetmek üzere alternatif, kültürel olarak kabul edilebilir, şiddet içermeyen yollar hakkında (örneğin toplu arınma ritüelleri) konuşmak.
- ▶ Topluluklara cadılık iddiaları ile ilgili olan kanunlar dâhil olmak üzere suç teşkil eden saldırılara ilişkin ulusal kanunlar hakkında bilgi vermek.
- ▶ Okuryazar olmayan, duyma, görme ya da başka bir bozukluğu olanlar dâhil tüm yaşlı kişilerin gizli bildirme sistemlerine ve diğer destek ve hizmetlere nasıl erişildiğini bilmesini sağlamak.
- ▶ Maruz kalanları korumak ve mümkünse cadılık suçlamaları ile ilişkili şiddetin faillerine karşı yasal işlem başlatmak üzere polis ve yargı ile birlikte çalışmak ancak bu sırada maruz kalanın isteklerine her zaman saygılı davranmak.
- ▶ Cadılıkla suçlanan yaşlı kadınları ve erkekleri, istedikleri takdirde aile ve topluluk içinde güvenli ve başarılı bir şekilde yeniden entegre olma konusunda desteklemek. Bu, örneğin geçim kaynağı geliştirmelerine yardımcı olarak yapılabilir.

14. Yaşlı kişilere güvenli ve adil ruh sağlığı hizmetlerini ve psikososyal hizmetleri sunmak

Yerinden edilme, bireylerin ruh sağlığını ciddi şekilde etkiler; hüznün, depresyon, anksiyete, uyku ve davranış sorunlarına yol açabilir.

Önceden ruh sağlığı ihtiyacı bulunanlar dâhil zorla yerinden edilen yaşlı kişilerin ruh sağlığı ve psikososyal ihtiyaçları yerinden edilme müdahale planlarında sıklıkla göz ardı edilir. Ancak bu ihtiyaçların karşılanması, yaşlı kişilerin yaşadığı (ve hâlâ yaşıyor olabileceği) olumsuz deneyimlerin üstesinden gelmelerine ve hayatlarını yeniden inşa etmelerine destek olma konusunda büyük öneme sahiptir. Uygun ruh sağlığı ve psikososyal destek, yaşlı kişilerin yerinden edilme ile daha iyi başa çıkmasına ve mevcut diğer destek türlerinden tam anlamıyla yararlanmalarına yardımcı olacaktır.

Eylemler

- ▶ Desteği sağlamanın en iyi yollarını anlamak için yaşlı kişilere yönelik ihtiyaç değerlendirmelerinde ruh sağlığı ve psikososyal iyi olma hâline ilişkin sorular kullanmak.
- ▶ Yaşlı kişilere yalnızca ihtiyaçları hakkında değil, diğer insanların desteklenmesine nasıl yardım edecekleri konusunda da danışmak.
- ▶ Gerektiğinde örneğin yaşlıların topluluk faaliyetlerine aktif katılımını kolaylaştırarak, yaşlı kişileri geleneksel törenler, anma törenleri ve şenlikler gibi toplumsal kültürel uygulamalara dâhil ederek, aile ve akran destek ağlarıyla (yeniden) bağlantı kurmalarını sağlayarak ve yaşlı kişilerin başkalarını destekleme fırsatlarını kolaylaştırarak sosyal bağlantılarını güçlendirmelerine yardımcı olmak.
- ▶ Örneğin yas tutmalarına ve yaşadıkları çoklu kayıplarla başa çıkmalarına yardım etmek için törenleri, ritüelleri ve cenazeleri kolaylaştırarak yaşlı kişilerin kayıpla başa çıkmalarına yardımcı olmak.
- ▶ Yerinden edilme durumlarındaki yaşlı kişilere yardım edebilmeleri için ön cephe personeline Psikolojik İlk Yardım dâhil olmak üzere temel psikososyal beceriler hakkında eğitim vermek.
- ▶ Ruh sağlığı ve psikososyal müdahalelerin yaşlı kişiler tarafından erişilebilir olmasını ve onların çeşitli ihtiyaçlarıyla uyumlu olmasını sağlamak için hizmet sağlayıcılar ve topluluklarla birlikte çalışmak.

15. Kapsayıcılık, katılım, bağımsızlık ve dirençliliği teşvik etmek için teknolojiden yararlanmak

Destekleyici ürünler ve dijital teknoloji, insani krizlerde koruma sağlamak, riskleri azaltmak ve direnç geliştirmek üzere giderek daha fazla temel hizmet olarak tanınmaktadır. Cep telefonları, SMS mesajları ve internet hizmetleri bilgiye erişimi artırır ve yaşlı kişilerin bağımsız bir yaşam sürmelerine yardımcı olmak için paha biçilmez araçlardır. Dijital hizmetler, yaşlı kişiler ve insani yardım sektörü tarafından yerinden edilme sırasında aile ve arkadaşlarla iletişimde kalmak, tıbbi tavsiye vermek veya doktor ve hemşirelerle uzaktan video danışmanlığı sağlamak, aile üyelerinden para transfer etmek veya temel hizmetler için ödeme yapmak, nakit transferleri veya emekli maaşları almak, hizmetlere kaydolmak ve akran desteği sağlamak veya hizmetleri izlemek için kullanılmaktadır.

Ancak okuryazarlık becerileri, maliyetleri ve ağ kapsamı dâhil mobil cihazların kullanımının önündeki engeller ortadan kalkmış değildir. Uygun destekleyici ürünlerin mevcut olmaması, dışlanma, yoksulluk ve bağımlı olmayı, güvensizlik tehdidini, istismar ve şiddeti daha kötü bir hâle getirebilir. Gözlük ya da baston gibi destekleyici ürünler, insani krizlerde genelde kaybolur, hasar görür ya da arkada bırakılır veya insanlar bir kriz sırasında yaralanır ve yeni destekleyici ürünlere ve erişilebilir tesislere ihtiyaç duyar.

Eylemler

- İhtiyaç değerlendirmelerine yaşlı kişilerin yardımcı teknoloji kullanımı ve erişimine ilişkin sorular ekleyin ve program tasarımını bilgilendirmek için bulguları cinsiyet, yaş, engellilik ve çeşitliliğe göre ayrıştırılmış verilerle analiz edin: örneğin cep telefonu kullanan veya cep telefonuna erişimi olan 60-65 yaş arası yaşlı kadınların sayısı ile bu tür teknolojilere erişimi olan 80 yaş ve üzeri yaşlı kadınların sayısı.
- Bu verileri, yaşlı kişilerin yardımcı teknoloji ihtiyaçlarını gidermek için kullanmak, bazı insanların birden çok yardımcı ürüne ihtiyacı olabileceğini göz önünde bulundurmak.
- Dijital hizmetlere daha iyi erişebilmeleri için eğitim ve destek ihtiyaçlarına ilişkin yaşlı kişilere danışmak ve onlarla birlikte karar almak. Engelli gençler ya da bireyler gibi deneyimli yardımcı teknoloji kullanıcıları diğer kişilere eğitim verebilir.

Eylemlerin devamı bir sonraki sayfada

- Bir ürünün nasıl değerlendirileceği, takılacağı ve kullanılacağı ve yaşlı kişilerin yardımcı teknoloji ihtiyaçlarının insani yardım müdahalesine entegre edilmesini sağlamak için nasıl takip edileceği konusunda fizyoterapistler ve ergoterapistler gibi deneyime sahip personeli işe almak.
- Yatakları, sandalyeleri ve tuvaletleri yaşlı kişilerin temel öz bakım ihtiyaçlarını desteklemeye yardım edecek şekilde uyarlamak üzere yerel malzemelerin kullanılması gibi ev ortamlarında düşük maliyetli yardımcı teknolojinin kullanımını teşvik etmek.
- Tüm yaş gruplarına yardımcı teknoloji sağlama alanında, yardımcı teknoloji kullanma konusunda deneyimli nakit ve geçim kaynakları aktörleri gibi diğer insani yardım aktörleriyle birlikte yönlendirme ağlarını ve koordinasyonu teşvik etmek.

16. Halk sağlığı acil durumlarının etkisini yönetmek

COVID-19 gibi halk sağlığı acil durumlarının daha sık yaşanması beklenmektedir. Kolera, Ebola virüsü hastalığı ve diğer ölümcül bulaşıcı hastalıklara ilişkin sahip olunan geçmiş deneyimler bazı ülkelerin COVID-19'a hızlı bir yanıt geliştirmesine yardımcı olmuştur. COVID-19 pandemisinin özellikle engelli olanlar dâhil yaşlı kadınlar ve erkekler üzerindeki hem doğrudan hem de dolaylı etkileri çok derindir. Ölümcül bulaşıcı hastalıkların yaşlı kişilere bulaşmasını önlemek önem teşkil etse de ikincil etkilerin yönetimi ya da en aza indirilmesi de bir o kadar önemlidir. COVID-19'dan etkilenen yaşlı kadınlar ve erkekler; daha ciddi gıda güvensizliği, sağlık hizmetleri ve ilaçlara daha az erişim, pandemi ve sokağa çıkma yasağı ile sosyal mesafe gibi pandemiye kontrol altına almak için uygulanan tedbirler yüzünden anksiyete ve depresyon seviyelerinde artış olduğunu bildirmişlerdir.

Sağlık ve koruma sistemlerindeki zayıflıklar ve yaygın yaş ayrımcılığı ortaya çıkmıştır. Bağışıklama programlarını karmaşık yerinden edilme ortamlarında uygulamak da zorlayıcı olabilir.

Eylemler

- ▶ Geçmiş halk sağlığı acil durumlarından öğrenilen dersleri ve bunların yaşlı kişiler üzerindeki etkilerini risk değerlendirmelerine ve afet hazırlık planlarına dâhil etmek.
- ▶ Yaşlı kişileri, ihtiyaç değerlendirmelerine, halk sağlığı acil durumlarına müdahalelerin hazırlama ve planlama ile uygulama aşamasına dâhil etmek.
- ▶ Özellikle yaşın hedef kriter olduğu durumlarda bağışıklama programlarının tasarlanmasının ve uygulanmasının yaşa duyarlı olması için katılım sağlamak ve savunuculuk yapmak.
- ▶ Yaşlı kişilerin yeterince bilgilendirildiğinden emin olmak için önleme, halk sağlığı tedbirleri ve hizmetleri hakkında erişilebilir çeşitli iletişim araçlarını kullanmak.
- ▶ En fazla risk altında olan yaşlı kişileri tespit etmek ve izlemek ve hayat kurtaran yardım ve hizmetlerin engelli yaşlılar ve konutlarda ve bakım evlerinde yaşayan yaşlı kişiler de dâhil olmak üzere tüm yaşlı kişiler için erişilebilir olmasını sağlamak için topluluk sosyal yardım ekiplerini, vaka çalışanlarını ve gönüllüleri kullanmak.
- ▶ Halk sağlığı acil durumunun türüne ve yetkililer tarafından uygulanan kontrol tedbirlerine bağlı olarak yaşlı kişilere danışmak ve hizmetleri sürdürme, acil durumun birincil ve ikincil etkilerini hafifletme ve yaşlı kişilerin direncini artırmaya yönelik seçenekleri göz önünde bulundurmak.

17. Öğrenme, insan hakları katılımı ve savunuculuğu, iş birliği ve koordinasyonu güçlendirmek

Uluslararası standartlar, politikalar ve birçok sektör genelinde rehberlik olmasına rağmen yaşlı kişiler insani müdahale çalışmalarında ötekileştirilmeye devam etmektedir. Sık sık yardım ve koruma sorunlarıyla karşılaşır ve yerinden edilme durumlarına ilişkin olarak çözüm getirilen son kişiler olurlar çünkü daha geniş anlamda çalışmalar genç nesillere odaklanmaktadır.²⁶ Bütüncül bir müdahale, müdahalenin kalitesinde sürdürülebilir iyileşmeler sağlamak ve yaşlı kişilerin özel ve değişen ihtiyaçlarını karşılayabilmek için her düzeyde çok sektörlü iş birliğini gerektirir.

Başkalarıyla iş birliği yapmak, kanıt ve kamu mesajlarının geliştirilmesini sağlayabilir ve her ikisinin de etkisini güçlendirebilir. Yaşlı kişiler tarafından yürütülen çalışmaları etkilemek güçlendirici ve son derece etkili olabilir.

Eylemler

- ▶ Ele alınacak kilit sorunlara karar vermek ve ilerlemeyi gösteren az sayıda göstergeye ilişkin veri toplamak (Yaşlı kişiler katılabilir.) için yaşlı kişilerle birlikte çalışmak. Örneğin, Ulusal Acil Durum Müdahale Planında yaşlı kadınlara ve erkeklere ne sıklıkta yer verilmektedir?
- ▶ Tutarlı bir hak temelli yaklaşım oluşturmak ve ortaklar ve paydaşlarla faaliyetleri, mesajlaşmayı ve savunuculuğu desteklemek için belirlenen sorunları insan hakları ve ilgili standartlarla ilişkilendirmek.
- ▶ Ülke, bölge ve uluslararası süreçleri (zamanlama, sürecin odağı, kilit mesajlar ve hedef kitleler) etkilemek üzere fırsatları haritalandırmak. Bunlar, her ülkede farklıdır

Eylemlerin devamı bir sonraki sayfada

26. Uluslararası Yerinden Edilme İzleme Merkezi, *İhmal edilmiş nesil, yerinden edilmenin yaşlı kişiler üzerindeki etkisi*, 2012 <https://www.internal-displacement.org/publications/the-neglected-generation-the-impact-of-displacement-on-older-people>

- İlgili insan hakları standartlarının devlet tarafından uygulanmasını denetleyen ve yaşlı kişilerin haklarını geliştirmek için idari rehberlik ve güçlü savunuculuk sunabilen ülke, bölge ve uluslararası insan hakları mekanizmaları ile etkileşime girmek. Mevcut ülke ve bölge mekanizmaları değişiklik gösterebilirken BM düzeyinde şunları içerir (ancak bunlarla sınırlı değildir): Diğerlerinin yanı sıra, Evrensel Periyodik İnceleme süreci; Yaşlı Kişilerin Haklarından Yararlanması Bağımsız Uzmanı; Yaşlanma Üzerine Açık Uçlu Çalışma Grubu (yaşlı kişilerin haklarına ilişkin BM sözleşmesi üzerinde çalışmaktadır); Engelli Hakları Komitesi ve Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Komitesi.
- Yerinden edilmiş hâlde yaşayan yaşlı kişilere dair veri ve kanıtları, koruma kümesine ve diğer yerel koordinasyon mekanizmalarına ve İnsani Müdahale Planlarına, ülke, bölge ve küresel düzeyde ise raporlamaya entegre etmek.
- Yaşlı kadın ve erkekler ile engelli yaşlıları dâhil ederek ve koordinasyon alanlarında yerel paydaşlara yer açarak yerelleşme gündemine bağlılık göstermek.
- Gerektiğinde yaşlanma, toplumsal cinsiyet ve engellilik konularında çalışma grupları oluşturmayı değerlendirmek: Örneğin belirli bir konu üzerinde çalışabilirler ve görev ya da zaman sınırlamasına tabi olabilirler. Oluşturulan her çalışma grubunun koordinasyon süreçlerine sağlam bir şekilde entegre edilmesini sağlamak önemlidir.
- Özel sektör, ulusal insan hakları kurumları, basın, hizmet sağlayıcılar ve çeşitli bakanlıklar dâhil geleneksel olmayan ortaklarla iş birliği yapmak üzere bağlantılar kurmak.

Temel kaynaklar ve bağlantılar

Birleşmiş Milletler Yaşlılık İlkeleri, erişim adresi: <https://www.un.org/development/desa/ageing/resources/international-year-of-older-persons-1999/principles.html>

Madrid Uluslararası Yaşlanma Eylem Planı, erişim adresi: <https://www.un.org/development/desa/ageing/madrid-plan-of-action-and-its-implementation.html>

UNHCR Yaşlı Mülteciler Politikası, erişim adresi: <https://www.unhcr.org/older-persons>

UNHCR Yaş, Toplumsal Cinsiyet ve Çeşitlilik Politikası, erişim adresi: <https://www.unhcr.org/uk/protection/women/5aa13c0c7/policy-age-gender-diversity-accountability-2018.html>

Yaş ve Engellilik Konsorsiyumu Yaşlılar ve Engelli Bireyler için İnsani Yardım Kapsayıcılık Standartları (2017) erişim adresi: <https://bit.ly/2edL6oQ>

BİLİNMESİ GEREKENLER REHBERİ

5